

Dr. Domán István¹: Scheiber a politikus²

Számos jelzővel kapcsolatba lehet hozni az Országos Rabbiképző Intézet egykori igazgatójának, Scheiber Sándornak, számos bel- és külföldi egyetem díszdoktorának a nevét. Így, többek között: „a tudós”, „a genizakutató”, „a tanító”, „az igazgató”, „a rabbi”, „az író”, „a kiváló szónok” stb. De soha eddig nem asszociálták a nevét „a politikus”-sal. Pedig ha nem lett volna benne politikusi alkat, ha nem lett volna „homo politicus”, akkor lehet, hogy a jelzők egy része sem lett volna része a róla alkotott képnek...

Nehéz időket élt meg... Radnóttal ő is elmondhatta, hogy oly korban élt a földön, amikor hajszálon múlt az élet... Biztosnak hitt karriernek törtek ketté, váltak semmivé pillanatok alatt. De ő megélte a folytatást is, amikor ütemre kellett tapsolni, a vezér nevét kiáltozva... A központilag sugallt véleményt lehetett csak ismételni... Őt ezek az idők sem tudták megtörni. Hallatlan politikai érzéssel járta be a kutatás igen keskenyre engedélyezett ösvényét, amivel célba juthatott és általa fenntarthatta a magyar zsidó tudomány világhíres fellegvárát...

A „kemény” és „puha” diktatúra évtizedeiben nevét az egész világon asszociálták a „vasfüggöny” mögötti szabad zsidó tudomány nem minden veszély nélküli fenntartásával és fejlesztésével. De ehhez nélkülözhetetlen volt az a finom politikai érzék, vele született tudás, amivel ő rendelkezett.

Műveiből, írásaiból, tanulmányaiból és különösen kimunkált beszédeiből igyekszem a következőkben példákat hozni politikusi alkatára és képességeire.

Idézetek Scheiber Sándor beszédeiből:

Messiásvárók

(Szombati beszéd, amelyet a paksi status quo ante izraelita hitközség templomában mondott el 1942 augusztus 22-én)

„Nem titkolhatom meghatódottságomat, amikor arra a szószerkeztre lépek, amelyről nagyapám egy fél évszázada szólt apáitokhoz... Szelleme itt él hitközségében, amelynek körében a meghatott unoka alázattal idézi életbe emléket sírfeliratának szavaival:

„Atyám, atyám, Izrael hadiereje!”³

Legyen emléked áldott. Ámen.

„Te Őr, még meddig tart az éjtszaka,

Te Őr, még meddig tart az éj?”⁴”

1942 nyarán Izrael hadierejéről szólni, amikor munkaszolgálatosok tízezreit vitték Ukrajnába, hogy megöljék őket, nem kis bátorság kellett. De ügyesen rejtette a mondandóját bibliai idézetek közé...

Beszéd az Országos Gyűlésen 1952 március 2-án

„...Nálunk a betű nem ölt, hanem szárnyalt. Végzetünk, a zsidó rabbi nem volt soha pap, aki egy titokzatos világ küldöttének hirdette magát, paradicsomot ígért és pokollal fenyegetőzött,

¹ Domán István (1922/Budapest): főrabbi, az OR-ZSE professor emeritusa és díszdoktora, a Scheiber Sándor-díj tulajdonosa.

² Elhangzott 2013. november 20-án, a „Scheiber Sándor, a mi tanítómesterünk” című konferencián, az OR-ZSE Scheiber Sándor úti épületében.

³ II. Királyok 2:12.

⁴ Jesájá 21:11.

hanem mindig és mindenben ember. Szabad emberként akart szabad emberekhez szólni és szabadságra akarta őket nevelni – vallotta a század legnagyobb rabbija. Tévelygő ember, akiben híveivel szemben többletként forró vágy élt az igazság után, amelyhez vezető utat talán meg tudta mutatni.

Kétezer év óta, hogy Jóchanán ben Zakkáj először adta a 'rabbi' címet tanítványainak, a rabbi feladata az volt, hogy tudásával és erkölcsi tekintélyével irányítson és tanítson. A rabbinak csupán egy előjoga volt, a tudásé, amelyet tanulással szerzett meg. A XIV. századtól rabbijaink a 'Morénu' címet is viselték, amely tanítót jelent."

1952-ben, a Rákosi diktatúra legnehezebb évében a rabbi, mint szabad ember, aki szabadságra akar nevelni, igen veszélyes kijelentések voltak, könnyen bajba sodorhatták volna... De politikusan a Chátám Szófért idézte, akinek tanításait nem ismerhették a belügy emberei. „A Tóra koronája gazdátlan.”⁵

Jesájá három kérdése

(Ünnepi beszéd az Országos Rabbiképző Intézet 75 éves jubileumán, 1952 július 6-án)

„...A történeti fejlődés felismerésével el kell háritanunk azt a megjegyzést, amelyet sokan és szívesen a zsidóságra vonatkoztatnak: 'A vallás – bármenny formában jelenik is meg – mindig az ádáz ellensége volt a tudománynak és az is marad.' S ha a 'vallás erkölcsi előírásait teljesítették volna... össze kellett volna törniök minden munkaeszközt.’⁶ Nem! A zsidóságot és a zsidóságban a tudomány iránti érdeklődést vallása tartotta fenn, s ha vallása előírásait, a Szentírás parancsait teljesíti, akkor nem a munkaeszközöket törli össze, de a kardokat is munkaszerszámokká kalapálja át, hogy 'ne emeljen nép a másik nép ellen fegyvert és ne tanuljon többé háborút.’⁷

Képezetünkben madarat látunk – a vallást -, amely védőszárnyaival óvta, megmentette a zsidó elmét a tespedéstől a jövő fejlődés számára.”

Az 1952-es év – az 1944-es évet leszámítva - a Rabbiképző és a magyar vallásos zsidóság legnehezebb évének számított. Ebben az évben volt az intézmény fennállásának háromnegyed évszázados jubileuma. Talán ha kéttucatnyian jöttünk össze, mert a hallgatókon kívül, akik szintén csak néhányan voltak, mindenki félt eljönni, nehogy jelenlétével veszélyeztesse az állását. Ebben a milióban különös bátorság kellett ahhoz, hogy megcáfoljon egy szovjet ateista „vallásfilozófust”. De ügyesen, érveit a próféta védőszárnyai alatt fejti ki, a tudományt védve és a háborút elítélve...

Ugyanebben a beszédében Scheiber igazgató a zsidóság háború ellenességét hangoztatja továbbiakban és forró vágyát a béke iránt: „A zsidóságunk forrásait kutatók legrégebb és legnagyobb álma a békéről való. 'A Talmud tudósai növelik a békét a világban.’⁸

Minden tudás, tanulás és tanítás végcélja és jutalma a béke lesz. Ezt kívántuk élőknek és holtaknak egész múltunk során, irodalmunk és történelmünk emlékei ettől a vágytól izzanak.

A jerikói régi zsinagóga feltárt mozaikpadlóján⁹ ott ékeskedik a felirat: 'Sálom ál Jiszróél' - Béke legyen Izraelen!”

⁵ Chátám Szófé: O. Ch. Nr. 12.

⁶ P. Kasirin: A vallási ideológia reakciós lényege. Bp., 1952. 48.

⁷ Jesájá. 2:4.

⁸ Talmud: Berachot 64a.

⁹ Museum of Jewish Antiquities. Bulletin. I. Jer., 1949. VII. tábla.

Évzáró az Országos Rabbiképző Intézetben 1951 június 29-én

„...Drága tanítványaim! Újból elétek idézem azt a prófétát, akinek a könyvét ma befejeztük, Jeremiást. Előtte áll tanítványa, a tanácstalan Báruch ben Néria, s megpanaszolja a sorsot meg a kort, amely részül jutott. Körülötte egy pusztulásra ítélt ország és egy halálra ítélt nép. S szól hozzá a próféta: Ebben a korban akarsz te nyugodalmas életet, munkára és tanulásra való hangulatot és környezetet? '...vönátáti löcho et-náfsechá lesálál. - „...örülnöd kell, hogy életed megmentheted.”¹⁰

Nem kérünk sokat, életet csupán, és hogy legyenek néhányan, akik a zsidóság szolgálatára vállalkoznak s olyanok, akik meghallgatják a továbbadandó tanítást. Hogy folytassuk a küldetésünket. Ezzel zárom 74. tanévünket.”

Ebben a nagyon fontos évzáró beszédében is hallatlan politikai rugalmasságról tesz tanulságot az Intézet igazgatója. Nagyon jól érzi, hogy hol van az a határvonal, amin belül mozoghat, amit nem szabad átlépnie, mert csak tragédia származhat belőle, és ha mégis megteszi – 1951-et mutat a naptár – helyrehozhatatlan kárt szenvedhet az Intézet és ő maga is! Azt sem szabad elfelejteni, hogy ebben az időben, a Rákosi, Gerő, Révai, Farkas négyes kezében a korlátlan hatalom Magyarországon, akik zsidó származásúak!

Ez a híthű zsidóság számára kimondott hátrányt jelentett! Ezek az ateizmust hirdető zsidók minden intézkedésükben meg akarják mutatni, hogy ők nem zsidók! Hangsúlyozzák kommunista voltukat, a Szovjetunióhoz való hűségüket. Ugyanakkor tudják, hogy Sztálin és társai, akik Moszkvában a hatalomban ülnek, kimondott antiszemiták. És azt is jól tudják ezek négyen, hogy azért ültették őket Magyarországon a hatalomba, mert ők nem csak a szovjet vezetőktől tartanak, hanem a magyar néptől is, amelyben még erős 1944 emléke. Enyomó hatalmukat elsősorban a zsidó vallással szemben tombolják ki maradéktalanul. Scheibernek, a Rabbiképző igazgatójának, így óriási magasságban kifeszített kötélen kellett tartania az egyensúlyát...

Mindezt alátámasztja, hogy a MIOK (Magyar Izraeliták Országos Képviselője) vezetői ebben az időben határozták el, hogy megosztják a Rabbiképző igazgatói posztját, és Róth Ernőt, aki a Talmud professzora volt, Scheiber Sándor váltótársává teszik. Ez azt jelentette, hogy Scheiber, akít 1950-ben Izraelbe távozó Löwinger Sámuel nevezett meg utódjának az igazgatói posztra, minden második évben át kell, hogy engedje az Intézet vezetését Róth Ernőnek. Ezen intézkedés mögött a hitközség vezetőségének az a szándéka húzódott meg, hogy még szigorúbb ellenőrzés alá vonják a világhírű intézményt. Róth Ernőt akkor még nem nagyon ismerték Magyarország határán túl, ezért úgy gondolták, hogy könnyebben kézben tudják tartani és általa is jobban kontrolálhatják Scheibert.

Ezen intézkedés után világosan megmutatkozott, hogy Scheiber Sándor mennyire szíven viseli a magyar zsidóság ügyét. Nem állt fel sértődötten, hogy ilyen körülmények között nem vállalja a vezetést, mert ebben az intézkedésben méltósága megsértését látja, hanem jó politikai érzékkel, a gyakorlatban elfogadta a feltételeket. Remélte, hogy eljön az idő, amikor szabadabbak lesznek a lehetőségek és eldől, kit illet meg az igazgatói poszt.

Az idő valóban meghozta a döntést az 1956-os forradalom formájában. Róth Ernő a Német Szövetségi Köztársaságba távozott, ahol rabbi állást vállalt és később az egyik egyetemen a Talmud professzora lett és egyben felvehette a jóvátétel jelentős összegét, amit akkor Adanauer kormánya a „vasfüggöny” mögé nem folyósított... Scheiber viszont vállalta továbbra is a budapesti Rabbiképző igazgatását és ellenállt a külföldi csábításoknak. Tehát a történelem, az idő megmutatta, hogy ki viseli szíven a magyar zsidóság érdekeit.

¹⁰ Jeremiás 45:5.

Buddha és Mózes

„Ind legendagyűjtemény – a Lalitavistara – elmondja, hogy Buddha királyfi ifjúságában, a világtól elzárta, nem ismerte az élet bajait és nyomorúságát. És kikerült az emberek közé. Az első, akivel találkozott egy beteg volt, a második egy aggastyán, s végül halottas menet keresztezte útját. Az étellel való találkozása így egyben az emberei szerencsétlenséggel való ismerkedése is volt. És hirdetni kezdett. Azt hirdette, hogy előttünk van az élet és a halál: forduljunk hát el az élettől, a szenvedéstől és válasszuk a nirvanát, az elmúlást, a megsemmisülést, minden földi vágyról való lemondást. Ennek a tanításnak nagy része van abban, hogy követői figyelmét elterelte a társadalmi problémák, a szociális igazságtalanságok, az osztályellentétek felől és a megoldást a földtől távoli ponton jelölte ki. Szentírásunk szerint Mózes is a való élettől távoli világban, királyi udvarban nevelkedett. Nem ismerte a szegénységet, a nyomort, az elnyomást, amelyben testvérei sínylődtak Egyiptomban. Kilép az életbe, kimegy testvérei közé. És látja, mint üti egyiptomi a zsidót, zsidó a zsidót; miként tengődnek rabsorban a szabadság szerelmesei. És később is találkozik hamissággal, durvasággal, gyilkossággal, feneketlen indulatokkal. De pályája a végén – összegezvén tapasztalatait – kijelenti a szombatolvasott szentírási szakaszban: „... háchájim vöhámávet náatáti lefánechá...” - „Elétek teszem az életet és a halált...” ...uváchártá báchájim!” - „de ti válasszátok az életet!”¹¹

Az élet csupa csalódás. Minden nap temetjük a tegnapi reményeit. De itt a földön kell keresnünk a megoldást. Ebből nőtt ki a zsidó történetfilozófia, a próféták társadalomszemlélete és a forradalmisága; ezért lehettek a zsidók „örök riasztatók, az idők kovászai.” Olyan tragédiát éltünk át, amelynek rokkantja maradnunk lélekben mindhalálig. Nekünk nem kell csontvázat körülhordoztatni – miként a görögöknél – jókedvünk közepette, mi mindig látjuk az árnyakat és ez sordinót tesz hangunkra. Mégis azt mondom tinéktek, szép az élet. Azért a csodáért, amelyet az emberi elme teremt benne, azért a szellemi gyönyörért, amelyben az embernek itt része van, azért az élményért, amelyet zsidó ember zsidóságnak köszönhet.

Leo Baeck 80. születésnapjára most kiadott Emlékkönyvben olvasom, hogy az ősz rabbit Theresienstadtban szemeteskocsi elé fogták. Korunk legnagyobb zsidó egyénisége, az „élő szent” később úgy nyilatkozott, hogy ez életének nagyon boldog időszaka volt, mert teherhúzó társával, egy világhírű filozófussal csodálatos beszélgetéseket folytattak etikáról és vallásról, miközben vonszolták a kocsit az utca sarában.¹² Ezt csak zsidó tehette, ezt csak zsidó vallhatta. Akit hontalanságában, kilátástalanságában, halálraítéltségében is szellem érdekel.

Nem kecsegtetek benneteket fényes reményekkel, mert nem kedvez a vallásoknak a jelen. Irigyellek benneteket mégis, hogy ilyen történelmi felelősségű korban nevelődtök a zsidóság rabjaitá és tanítóivá. Irigyellek benneteket azért a történelmi időért is, amelyet még meg fogtok élni.”

A mester nagyszerű politikai érzéssel, megéri a változás szelét. Bár még csak enyhén fűdögál. Hangja bizakodóbb, mint korábbi beszédeiben, hiszen a nagy despota porba hanyatlott – 1953 ősze van már -, de még messze a szovjet párt XIX. kongresszusa, amikor Hruscsov leleplezi Sztálint, a tömeggyilkost, aminek nyomán Rákosinak is távoznia kell Magyarországról. Ezért óvatosságra int. De ugyanakkor hangsúlyozza, hogy érdemes folytatni rabbinikus tanulmányaikat, mert a hitre szüksége van az emberiségnek! Amikor a diákok

¹¹ V. Mózes 30:19.

¹² Festschrift zum 80. Geburtstag von Leo Baeck. London, 1953. 96.

jövőjéről beszél, akkor ebbe lelkesen beleérti a zsidóság jövőjét is, ami már kiállt egy néhány válságot a múltban...

Tanévnyitó beszéd az Országos Rabbiképző Intézetben 1967 szeptember 14-én

„Tisztelettel köszöntöm az Állami Egyházügyi Hivatal itt megjelent képviselőjét, Telepó Sándor csoportvezető urat, a magyar zsidóság és Vezérlőbizottságunk elnökét, vezető férfait, tanári karunkat és hallgatóinkat.

„...El nem múló hála illeti szocialista hazánkat, hogy fenntartja ezt az intézetet, amely rabbikat nevel magyar és a többi demokráciák zsidóságának; fenntartja a zsidó tudomány egyik centrumául. Nem kötelességünk, hanem szívből jövő, természetes kívánságunk, hogy hazájukért élő rabbikat neveljünk a nemzeti kultúra és a zsidó tanítás egészséges ötvözetére. Senki nem élhet légius térben: sem a tudós, sem a tanár, sem a szónok, sem a lelkipásztor.

Lépést kell tartanunk a kor tudományával, a társadalmi haladással, a technika fejlődésével, a világ változásával.

Ti ezen a földrészen nevelődtök rabbikká. Haladó szellemű gyülekezetek számára; egy társadalom körében, amelynek törekvéseit ismernetek és elismernetek kell. De azok számára, akik fenn akarják tartani a zsidó hagyományait is...”

Ez a beszéd már a jelentős változást tükrözi, ami a hatvanas évek folyamán végbement a keleti blokkban. A „diná demálchuszá diná”¹³ szellemében leszögezi, hogy a zsidóságnak az országa békéjét és jólétét kell elősegítenie. Ez a törekvés egybecsengett a régi Rabbiképző szellemi irányvonalával, amely a hazafiságot, a hon szeretetét szinte természetesnek vette. Scheiber talán elsőnek fogta fel Magyarországon és ezen keresztül az egész keleti világban, a gondolkodásban végbement forradalmat. Így történhetett, hogy a budapesti intézményben tanulhattak azok a diákok, akik a Szovjetunióban, és a hozzá tartozó szatellit államokban a rabbiságot választották életpályájukul.

Körültkintő, óvatos politizálásának köszönhető, hogy az Intézetet nem rendítették meg a közel-keleti, „Hat napos háború” eseményeinek szélsőséges utóhatásai, ahogy ez egyes országokban megtörtént (Lengyelország, Szovjetunió).

Ünnepi beszéd az Országos Rabbiképző Intézetben centenáriumán 1977 december 5-én

„...Felszabadult hazánkban a jognak asztalánál mind egyaránt foglalhatunk helyet. A magyar állam hívta létre e főiskolát. Népállamunk – míg a testvérintézetek örökre elnémultak – feltámasztotta és fenntartja, kiépítve kelet-európai rabbiképzőül. Az egyetemes zsidóság és a zsidó tudomány örök hálával adózik ezért.

Felhangzanak az ókori tanházak – a régi gyöngyöket új foglalatba helyezve – szövegei; új felfedezések, új elméletek indulnak innen világgá; a tanítványok viszik az ismereteket szerte a közösségekbe és a határokon túl. Hirdetve egyben azt is: „Az ember sok szenvedést tud elviselni, de a kiközösítést soha.”

Ez az Intézet nem halhat meg mindaddig, míg termeit, folyosóit és udvarát, tanárainak példaadását és szavait – vigaszt és erőt keresve – egyetlen volt diákja felidézi.

Legyen továbbra is a humanizmus bástyája; a zsidóságtudomány fellegvára; a magyar művelődés egyik őrhelye; új és tisztult társadalmunk építője.

A középkori látomásban háromszor ismétlődik meg: „Pax terminatur!” – „Legyen béke már!”

Béke hazánkban, szerte a földön, minden ember számára.

¹³ „Az ország törvénye törvény.” – Talmud: Gitin 10a.

Az ókori zsinagógák feliratával: „Sálom ál Jisráél.”

Béke a sokat szenvedett, a halálból menekült, maradék zsidóságnak! Ámen.”

1977-re, Scheiber okos politikájának következtében, a Rabbiképző és annak igazgatója már a nyugati világban is hírnevet szerzett. El tudta intézni, hogy elismert tudósok is meglátogassák az Intézetet és meggyőződjenek, hogy falai között szorgalmas tanulás folyik. A diákok felkészülnek hivatásuk ellátására, rabbi állások betöltésére.

A külföldi vendégek között volt Nachum Goldmann, a World Jewish Congress elnöke, akinek akkor derült ki három évtizeddel korábbi helytelen politikai állásfoglalása. Valószínű, hogy ennek „kimagyarázásáért” kereste fel Scheiber professzort. Ez az igazgató tekintélyének jelentős emelkedését mutatta, ami politikai zsenialitásának következménye volt.

Rabbiiktató beszéd Dr. Murányi Miklós beiktatásán az Újpesti Zsinagógában 1948 október 31-én

„...Mi báchem hánisár?” – „...Ki köztetek az, aki fennmaradt?”¹⁴

Akik emlékeznek még – a csekély megmaradtak – Újpest utolsó rabbiiktatásának fényére, könny szökik a szemükbe: a tolongó utcákra, a zsúfolt templomra gondolnak, s a drága arcokra, amelyek eltűntek örökre. De a templom mellett megörökített tizenkétezer mártír megkínzott arcára boldog mosoly ül; az új rabbi megerősíti a vérük hullásával megszentelt hitet, megébreszti a szunnyadó zsidó öntudatot, megfogja az árvák kezeit, letörli a gyászolók könnyeit és vezeti az emberiség történetében példátlan tragédia miatt útvesztetteket, közömbösöket, kétkedőket és istentagadókat. A csak halált látó szemeknek új életcél mutat.”

Nem kis bátorság kellett akkor az „istentagadókat” belefoglalni a beszédbe, mert 1948 őszén a kommunisták már átvették a hatalmat, a politikában kiküszöböltek minden ellenvéleményt. Az országot irányító ideológia egyértelműen az ateizmus volt már akkor! Scheiber zseniális politikai érzékét mutatja, hogy tudta mikor és meddig lehet elmenni. Megérezhette, hogy a mártírok kapcsán a zsidó kommunista vezetők nem igen akarnak belebonyolódni ideológiai vitába, mert ez maga után vonná titkolt származásuk emlegetését, amitől a legjobban viszolyogtak.

Napfogyatkozás

(Elmondta az Országos Rabbiképző Intézet ünnepségén, a rabbihelyettesek diplomáinak átadásakor, 1954 június 30-án)

„Ha a Nap megfogyatkozik, minden nép megérzi azt. S ha szenved a nép, vallása sínyli meg. Tíz esztendeje, hogy Európa végzete végleg beteljesült. Ma már – történelmi távlatból – látható, hogy nem egy nép, s nem egy faj üldözéséről volt szó csupán, hanem az európai szellemről. A szellem szabadságát akarták gúzsba kötni egy örült agyban megfogant, fasiszta, világhódító terv érdekében. A többi felekezet tétlenül nézte az anyavallás üldözését, híveinek kiirtását, nem gondolt arra, hogy a repülő nehéz kő nem áll meg az ő templomai küszöbénél. S az ár elsöpörte évszázadok szorgalmának legnagyobb alkotásait. A vandál erők, amelyek acélseprőkkel seprtek végig az országok és csataterek felett, megsemmisítették az európai hivatástudatot.

...Jehuda Hálévi az egyiptomi Sámuel Hánágidhoz írt, s újabban közzétett levelében elmondja, hogy csalódott a görög gondolatban, amely csak ígerte az igazságot. Megy a Szentföldre az abszolút igazság felkutatására.¹⁵ Ha a zsidó sors megnyugtató megoldását ti

¹⁴ Hágáj 2:2.

¹⁵ Abramson. Kirját Széfer. XXIX. 1953. 140.

sem találtatok meg a diaszpórában, irányítások híveitek tekintetét oda, ahonnan Tanunk ered és az Örökkévaló igéjére.

Isten áldjon meg benneteket áldja meg terveiteket, munkátokat, eredményeiteket.

Vözarchá lohem jiré s'mi semes cödoko imárpé bihnáféá..." – „Ragyogjon felétek az igazság napja s legyen gyógyulás a szárnyain!”¹⁶

Megéritek és meglátjátok, hogy a szellem még egyszer „hatalmas, félelmes erővel szólal majd meg... És minden felett szólal meg!”¹⁷

Ebben a hitben nyújtom át tinéktek a rabbihelyettesi diplomát.”

Művészileg megszerkesztett, igen merész politikai beszéde ez a Rabbiképző igazgatójának. A politikában minden cseppfolyós állapotban van. Az enyhülés kezdeti szakasza véget ért, Nagy Imre a miniszterelnök, de Rákosi ott van a háttérben, még nem adta fel a küzdelmet a visszatérésért. Scheiber bátran szembesíti a keresztény egyházakat a náci időkben való magatartásukkal, amikor nyíltan magukévá tették és támogatták a zsidó vallást megsemmisíteni akaró gyűlöletkampányt. Ebben a szemrehányásba azt is beleérti, hogy azért nem tudtak semmit tenni az ateista hatalom szélsőségesen vallásellenes intézkedése ellen, mert eljátszották erkölcsi árulásukkal vallásuk elveit is. Ezt nagyon diplomatikusan fejezi ki ebben a beszédben: „S ha szenved a nép, vallása sínyli meg.”

Scheiber Sándor számos írásában fedezhető még fel politika. De ennek teljes feltárásához hosszú kutatási idő szükséges.

¹⁶ Máleáki 3:20.

¹⁷ Márai: Európa elrablása, Bp., 1947. 47.